

УДК 336.7

Б. С. Стеценко,
д. е. н., доцент, декан факультету фінансів,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0858-2629>

А. С. Бабенко,
к. е. н., директор, "ТОВ "Терракот ЮА",
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9240-663X>

М. В. Глушков,
аспірант,
Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-3112-9319>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.7.81

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЯК ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЕКОНОМІКИ

B. Stetsenko,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
A. Babenko,
PhD in Economics, Director, "Terracot UA" LLC
M. Glushkov,
Postgraduate student, State scientific research institute for informatization and economic modeling

INNOVATIVENESS AS A PARADIGM OF THE MODERN FINANCIAL ECONOMY DEVELOPMENT

У статті розглядається взаємозв'язок між категоріями "фінансова економіка", "інноваційна економіка", а також їх місце серед категорій сучасної фінансової науки. Визначено ключові причини та наслідки фінансиалізації сучасної глобальної економіки, переваги та загрози, пов'язані з підвищенням ролі фінансів у сучасному суспільстві. Проведено дослідження позицій науковців щодо сутності фінансової економіки та її ключових особливостей. Детерміновано сутнісні характеристики поняття "інноваційна економіка" роль та місце інновацій у процесах фінансиалізації. Наведено ключові класифікаційні ознаки, що використовуються для інновацій. Визначено місце фінансових інновацій у інноваційному процесі, описано вплив фінансових інновацій на розвиток сучасного фінансового господарства. Розкрито суперечливий вплив інновацій на сучасну економіку та її фінансове господарство, в тому числі — через формування різноманітних загроз, пов'язаних з використанням цифрових технологій економічними агентами.

The article considers the relationship between the categories of "financial economy", "innovative economy", as well as their place among the categories of modern financial science. In particular, a comparative analysis of the concept of "financial economy" with the concepts of "financial space" and "financial economy" was carried out. A study of the positions of scientists regarding the essence of the financial economy and its key features was conducted. The key reasons and consequences of the modern global economy financialization, advantages and threats associated with increasing the role of finance in modern society are determined. The role of financial capital in the global economy development is revealed. Financial capital permeates in all spheres of human life without exception. It creates fundamentally new opportunities for most economic agents, but along with this, the "gap" between the real needs of the economy and the uncontrolled growth of the financial sector is increasing.

The essential characteristics of the concept of "innovative economy", the role and place of innovations in the financialization processes are determined. The key classification features used for innovation are given. The place of financial innovations in the innovation process is determined, the influence of financial innovations on the development of the modern financial economy is described. It was established that innovations are the basis for rapid and large-scale financialization of the modern economy. The controversial impact of innovations on the modern economy and its financial economy is revealed, including through the formation of various threats connected with the use of digital technologies by economic agents. It is emphasized that digitalization and rapid technological progress have become one of the main factors in the rapid growth of the role of financial capital. A clear logical connection has been formed between innovation and the financial economy, both at the global level and at the level of national economies. It is emphasized that the level of innovativeness of the national economy is a key factor in the state's competitiveness.

Ключові слова: інновації, фінансові інновації, фінансові технології, фінанси, фінансовий капітал, фінансовий сектор, фінансова економіка, фінансовий простір.

Key words: innovations, financial innovations, financial technologies, finance, financial capital, financial sector, financial economy, financial space.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Описуючи сутність сучасної економіки, вчені використовують надзвичайно широке коло характеристик — постіндустріальна, інформаційна, мережева, цифрова, креативна, знаннєва, інноваційна, "нова" і т.п. На перший погляд, такі оцінки надзвичайно складно систематизувати та привести до спільного знаменника. Проте, на нашу думку, в цьому контексті варто говорити серед іншого про один складник, як своєрідним чином "поєднує" наведені риси сучасної економіки. Мова йде про домінуючу роль фінансового капіталу на усіх рівнях, а також про формування принципово нового феномену, який можна описати в рамках концепції фінансової економіки. Якраз глобальний фінансовий капітал, його кількісні та якісні виміри, виразно демонструють ті трансформації, які притаманні "новій" економіці. З одного боку, масштабна фінансиалізація є наслідком парадигмальних зрушень на рівні економічних відносин. Наприклад, мережевізація та диджиталізація обумовили надзвичайно високу мобільність фінансового капіталу. З іншого, якраз фінансова економіка віддзеркалює саму сутність " нової" економіки. Підкреслимо, що беззаперечним базисом становлення та розвитку фінансової економіки є різноманітні інновації. Разом з тим, сприйняття інновацій в якості певного беззаперечного блага залишилося в минулому. На часі об'єктивна та неупереджена оцінка місця та ролі інновацій, у тому числі — інновацій фінансових, у сучасній фінансовій економіці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика фінансової економіки розглядалася в працях Р. Бейлі, І. Ломачинської, В. Мельника, В. Пилипіва, Ю. Фама, І. Чирак. Питання фінансових інновацій, їх ролі у сучасній економіці досліджувалося в працях С. Балтілоссі, Н. Пантелєєвої, Ш. Переса, С. Радінського, О. Сохацької, П. Туфано. Проте, відкритими для подальших наукових пошуків є питання ролі та місця фінансових інновацій у розвитку феномену фінансової економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті — детермінувати роль інновацій (зокрема, інновацій фінансових) у процесах становлення фінансової економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття "фінансова економіка" відносно нещодавно увійшло у науковий словник. Компаративний аналіз академічної літератури свідчить, що консенсус з приводу його сутнісного наповнення на сьогодні відсутній. Більше того, хоча термін "фінансова економіка" вживається все частіше, його визначення досі залишаються прерогативою небагатьох вчених.

Наведемо підхід, який можна зустріти у зарубіжних джерелах: "...це підгалузь економіки, яка досліджує, як індивіди, підприємства та установи розподіляють ресурси в часі і між різними інвестиційними можливостями" [1]. Надалі автори зазначають, що фінансова економі-

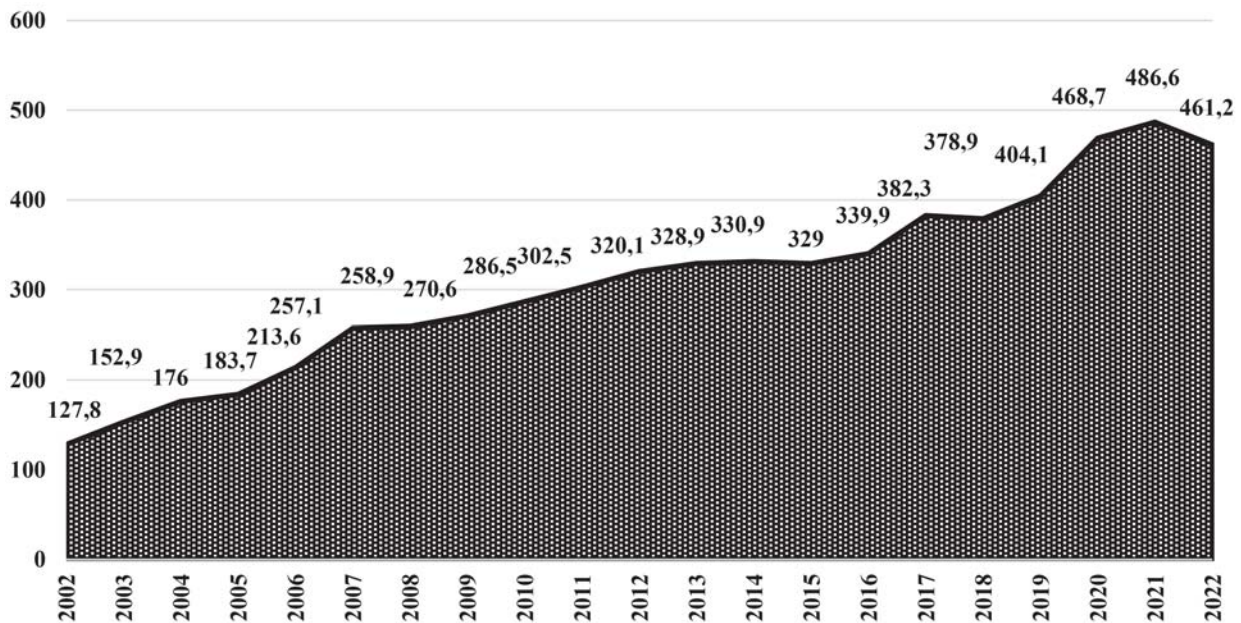

Рис. 1. Динаміка обсягу активів фінансових установ у світі у 2002—2022 рр., трлн дол. США

Джерело: складено авторами за [3].

ка зосереджена на фінансових ринках та процесах ціноутворення, а також на наслідках для розподілу ресурсів, управління ризиками та економічного добробуту. Як бачимо, в такій науковій позиції акцентовано, що фінансова економіка багато в чому визначена процесами, що відбуваються на сучасних фінансових ринках. В свою чергу, тенденції фінансових ринків визначають динаміку багатьох процесів сучасної економіки. Також зазначається, що базисом фінансової економіки є міждисциплінарний підхід, в якому використовуються надбання багатьох інших наук.

Зауважимо, що позиція, щодо ролі фінансових ринків у становленні сучасної фінансової економіки є достатньою мірою популярною. Так у вітчизняній праці знаходимо: "Фінансова економіка — це розмаїта сукупність фінансових ринків, які наповнюються новими фінансовими продуктами, технологіями та інноваціями" [2]. На наш погляд, такий логічний зв'язок між розвитком фінансових ринків та фінансиалізацією сучасної економіки є достатньою мірою очевидним. В першу чергу він заснований на тому фактові, що фінансовий капітал домінує на глобальному рівні та на рівні розвинених економік, а фінансові інституції володіють надзвичайно потужним потенціалом.

Його можна продемонструвати на прикладі динаміки показника активів фінансових установ у світі (рис. 1).

Дані рис. 1 є яскравим свідченням "фінансової глибини" сучасної економіки. Фактично, з 2002 року активи фінансових інституцій зросли зі 127,8 трлн дол. США до 461 трлн дол. США. І хоча в окремі періоди цей показник (втім, як і інші кількісні показники фінансового ринку) знижується, загальна висхідна тенденція протягом останніх десятиліть залишається незмінною.

В праці іншого всесвітньо відомого зарубіжного вченого Є. Фама зазначається наступне: "Фінансова економіка — це дисципліна в економіці, яка досліджує,

як функціонують фінансові ринки та як особи та організації приймають рішення щодо розподілу своїх фінансових ресурсів" [4]. Підтверджується зроблений вище висновок, що західна наукова думка в дослідженні фінансової економіки виходить, насамперед, з ролі фінансових ринків у сучасній економіці.

Поряд з цим, вітчизняна фінансова наука значно ширше розглядає сутність фінансової економіки, акцентуючи не тільки на фінансових ринках, а загалом на ролі фінансового господарства в архітектоніці сучасної економіки. Так, в одному з джерел можна знайти такий підхід: "Фінансова економіка — це галузь теоретико-прикладних знань про закони функціонування фінансових потоків і відносин між усіма суб'єктами економічного простору" [5]. Як бачимо, О. Гудзь розглядає фінансові потоки і відносини в широкому контексті — між усіма суб'єктами економічного простору — а не тільки на рівні фінансового ринку.

В науковій праці інших вітчизняних авторів говорить про фінансиалізацію економічного розвитку. Зазначається, що у результаті цього процесу "... модернізуються базові елементи економічної системи, що зумовлює формування фінансової економіки як системи теоретико-прикладних знань, в основі якої — глобальний контроль над грошима та їх потоками, рухом капіталу, цілісний контроль фінансів над соціально-економічними процесами та їх визначальна роль у формуванні поведінки економічних суб'єктів як на

національному, так і наднаціональному та глобальному рівнях" [6].

На які моменти треба звернути увагу? По-перше, фінансиалізація торкається усіх без винятку "елементів економічної системи; по-друге, формується глобальний контроль над рухом капіталу та грошей; по-третє, відбувається трансформація поведінки економічних агентів. Варто також підкреслити, що автори визначають вплив "фінансиалізації" не тільки на економічні, але й на со-

ціальні процеси. З таким підходом варто цілковито погодитися, адже, соціальні виміри фінансїалїзації є достатньою мірою вираженими і виявляються як у контексті фінансування різноманітних соціальних проєктів за рахунок централїзованих фондів, так і з позиції корпоративної соціальної відповідальності бізнесу тощо.

Інші фахівці акцентують на тому, що фінансова економіка фактично представляє собою становлення нового економічного устрою, в якому панівну роль відіграють фінансові відносини: "...зміни, що відбулися в глобальній економіці наприкінці минулого століття, вивели на управлінські позиції фінансову складову і встановили новий панівний економічний устрій, який у сучасній літературі дістав назву "фінансова економіка" ("фінансоміка"), або фінансизм" [7].

Зазначимо, що окремі науковці використовують для характеристики сучасного фінансового господарства поняття "фінансовий простір" та "фінансове середовище". Можна припустити, що значною мірою існуючі підходи до цього терміну треба розглядати в контексті сутності фінансової економіки.

Зокрема, у праці С. Осаволюк представлено визначення світового фінансового простору як об'єднання окремих національних фінансових ринків у процесі фінансової глобалїзації [8]. Зважаючи на той факт, що у цьому визначенні акцентовано на ролі фінансових ринків, як важливого складника фінансового простору, беззаперечно можна говорити, що такий підхід перегукується з позиціями сучасних науковців щодо сутності фінансової економіки.

В свою чергу, зарубіжні вчені визначають фінансове середовище як набір чотирьох основних компонент: світового фінансового ринку, міжнародної банківської справи, фінансів міжнародних корпорацій та міжнародних портфельних інвестицій [9].

Враховуючи такі наукові позиції, очевидним є зв'язок між поняттями "фінансова економіка", "фінансовий простір" та "фінансове середовище", в яких агреговано відображається домінування фінансового капіталу в сучасній економіці. У зв'язку із зазначеним виникає питання про роль та значення фінансових інновацій у цих процесах.

Вказаний аспект варто розглядати через призму дослідження місця та ролі фінансових інновацій в сучасній економіці загалом та у фінансовому господарстві — зокрема. В цьому питанні будемо виходити з того, що фінансові інновації можна розглядати як інноваційні інструменти, інноваційні інституції, інноваційні технології та інноваційні бізнес-процеси. В свою чергу, інноваційна економіка представляє собою економіку, яка заснована на постійному, фактично безперервному процесі продукування та використання різноманітних інновацій.

Відомий дослідник Н. Пантелєєва зазначає наступне: "Функції фінансових інновацій на рівні господарського процесу характеризуються спрямованістю на підвищення економічних показників, підвищення прибутків, скорочення витрат, зменшення ризиків, зміни вартості, доступності й ефективності перерозподілу фінансових ресурсів тощо" [10]. Як бачимо, відома вчена виключно позитивно розглядає функції фінансових інновацій, зазначаючи, що вони дають можливість досягти багатьох ефектів економічними агентами.

Майже аналогічним чином розглядає функції фінансових інновацій і ряд іноземних фахівців. Зокрема, в роботі П. Туфано вказується [11]:

1. Забезпечення ефективного функціонування "неповних ринків" шляхом сприяння вільному переміщенню фінансових ресурсів і хеджування ризиків.
2. Подолання наслідків асиметрії інформації у фінансовому секторі.
3. Мінімізація трансакційних витрат;
4. Мінімізація податків та усунення недоліків у регулюванні;
5. Посилення глобалїзаційних процесів та інтернаціоналізація фінансових ринків.
6. Поширення технологічних змін та інформаційних технологій, які стимулюють інновації.

В контексті зазначеного підкреслимо, що критика сучасного "фінансового" етапу розвитку глобальної багато в чому базується на існуванні проблеми посилення "розриву" між фінансовими інституціями та іншими економічними агентами. Очевидно, що тут мова йде і про виникнення окремих інновацій, які спрямовані на задоволення інтересів обмеженого кола осіб і жодним чином не пов'язані з потребою багатьох економічних агентів у вирішенні нагальних проблем. Більше того, такі інновації досить часто навіть шкодять суспільними інтересам, а не вирішують їх.

Звідси — все частіше у академічній літературі ставлять під сумнів однозначно позитивний характер фінансових інновацій. Виділяють випадки, коли відбувається використання недосконалості законодавства, використання асиметричності інформації, побудова різноманітних фінансових схем [12]. Поряд зі значними перевагами, що виникають завдяки запровадженню інновацій, виділяються і суттєві загрози, насамперед, з погляду стійкості фінансового середовища та економіки в цілому.

Втім, реально оцінюючи загрози, визначені певними фінансовими інноваціями, не треба заперечувати того факту, що якраз вони багато в чому є каталізаторами економічного розвитку. Так, кумулятивний ефект поширення інновацій на рівні національних економік виражається щонайменше через дві тенденції. По-перше, зростає бізнес-активність приватного сектору, що призводить до збільшення його фінансових можливостей. По-друге, зростання бізнесу визначає і нарощування обсягів централїзованих джерел фінансових ресурсів (за рахунок збільшення податкових платежів), які також спрямовуються серед іншого у інноваційні проєкти.

Так, усі компанії-лідери за обсягами витрат на НДДКР є провідними економіками світу. Хоча в умовах транснаціоналізації виробничі потужності таких компаній розташовані по усьому світу, проте місце розташування головних офісів свідчить про наявність значного симбіозу між державною політикою у інноваційній сфері та інноваційною активністю приватного сектору.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки щодо місця інновацій у розвиткові фінансової економіки:

1. Існує чіткий логічний зв'язок між поняттями "фінансова економіка", "фінансове середовище" та "фінансовий простір", який визначений невпинною фінансиалізацією сучасної глобальної економіки, домінуванням фінансового капіталу в усіх без виключення її сферах. З одного боку, фінансова економіка є безпосереднім наслідком глобалізації світової економіки, з іншого, багато в чому, фінансиалізація визначає і її глобальний тренд.

2. Інновації, насамперед, інновації фінансові, є каталізатором поширення фінансової економіки. Звідси, безпосередній зв'язок між інноваційною та фінансовою економікою. Проте, інноваційність має дуальний вплив на фінансову економіку. З одного боку, вона сприяє економічному прогресу, з іншого, формує значні ризики для усіх без винятку економічних агентів. Дуальний характер фінансових інновацій з точки зору фінансиалізації сучасної економіки визначає питання про ефективність моделі державного регулювання фінансового сектору та економіки в цілому.

Література:

1. Bailey R. E. The Economics of Financial Markets Cambridge University Press. 2005. 528 p.
2. Чирак І. Опорний конспект лекцій з дисципліни "Фінансова економіка". THEU. Тернопіль. 2019. URL.: <http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream> (дата звернення 10.03.2024 р.).
3. Total assets of financial institutions worldwide from 2002 to 2022. Statista. URL.: <https://www.statista.com/statistics/421060/global-financial-institutions-assets/> (дата звернення 10.03.2024 р.).
4. Fama Eugene F. Foundations of finance: portfolio decisions and securities prices. Basic Books, New York, 1976. 395 p.
5. Гудзь О. Фінансова економіка. Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій. URL.: https://duikt.edu.ua/ua/news-1-572-762-finansova-ekonomika_kafedra-marketingu (дата звернення 10.03.2024 р.).
6. Мельник В., Ломачинська І. Фінансова економіка: еволюція та концептуальні основи формування в новій економіці. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 6. С. 165—173.
7. Пилипів В. Методологічні аспекти визначення фінансового простору. Продуктивні сили України. 2009. № 1. С. 44—55.
8. Осаовлюк С. Розвиток світового фінансового ринку в умовах глобалізації: дис.... канд. екон. наук: 08.05.01. К., 2003. 157 с.
9. Eng M., Lees F., Mauer L. Global Finance. Addison-Wesley; Subsequent edition. 1997, 640 p.
10. Пантелєєва Н. Теоретико-методологічні засади фінансових інновацій. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 13. С. 3—7.
11. Tufano P. Financial Innovation and First Mover Advantages. Journal of Financial Economics. 1989. № 25. P. 213—240.
12. Perez C. Technological Revolutions and Financial Capital. Edward Elgar, UK, 2002. URL.: <http://library.hse.ru/incoming/docs/book1840649224.pdf> (дата звернення 10.03.2024 р.).

References:

1. Bailey, R. E. (2005), The Economics of Financial Markets, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
 2. Chyrak, I. (2019), Opornyi konspekt lektsii z dysypliny "Finansova ekonomika" [Reference synopsis of lectures on the discipline "Financial Economics"], TNEU, Ternopil, Ukraine.
 3. Statista (2023), "Total assets of financial institutions worldwide from 2002 to 2022", available at: <https://www.statista.com/statistics/421060/global-financial-institutions-assets/> (Accessed 10 March 2024).
 4. Fama, Eugene F. (1976) Foundations of finance: portfolio decisions and securities prices, Basic Books, New York, USA.
 5. Hudz, O. (2015), "Financial economy", Derzhavnyi universytet informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii, available at: https://duikt.edu.ua/ua/news-1-572-762-finansova-ekonomika_kafedra-marketingu (Accessed 10 March 2024).
 6. Melnyk, V. and Lomachynska, I. (2020), "Financial economy: evolution and conceptual foundations of formation in the new economy", Derzhava ta rehiony. Seria: Ekonomika ta pidpriemnytstvo, vol. 6, pp. 165—173.
 7. Pylypiv, V. (2009), "Methodological aspects of determining the financial space", Produktivni syly Ukrainy, vol. 1, pp. 44—55.
 8. Osavoliuk, S. (2003), "The development of the world financial market in the conditions of globalization", Abstract of Ph.D. dissertation, Kyiv, Ukraine.
 9. Eng, M. Lees, F. and Mauer, L. (1997), Global Finance, Subsequent edition, Addison-Wesley, Boston, USA.
 10. Pantieliieva, N. (2011), "Theoretical and methodological foundations of financial innovations", Innvestitsii: practyka ta dosvid, vol. 13, pp. 3—7.
 11. Tufano, P. (1989), "Financial Innovation and First Mover Advantages". Journal of Financial Economics. vol. 25, pp. 213—240.
 12. Perez. C. (2002), Technological Revolutions and Financial Capital, Edward Elgar, UK, available at: <http://library.hse.ru/incoming/docs/book1840649224.pdf> (Accessed 10 March 2024).
- Стаття надійшла до редакції 17.03.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б») Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663